

Aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en
Waterstaat, mevrouw drs. S. van Velthoven

Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Datum: 17 september 2018

Initiatief Bewust Bodemgebruik
Postbus 2232
3500 GE Utrecht
www.bewustbodemgebruik.nl

Betreft: **Transitieopgaven in relatie tot het bodem- en watersysteem**

Geachte mevrouw van Velthoven,

Het gaat niet goed met de bodem in Nederland! Ze daalt, ze verdroogt, ze verliest vruchtbaarheid, ze verdicht, ze verzilt en ze verzuurt. En dat terwijl we de bodem en het daarmee samenhangende watersysteem zo hard nodig hebben. Met deze brief roept het Initiatief Bewust Bodemgebruik op tot zorg en aandacht voor het gebruik van het bodem- en watersysteem in de grote transitie die op dit moment plaatsvinden. Ze laat zien dat een gezond bodem- en watersysteem niet alleen een randvoorwaarde is om maatschappelijke opgaven te realiseren, maar ook een kans.

Een handreiking vanuit het maatschappelijk veld

Het Initiatief Bewust Bodemgebruik is een maatschappelijk initiatief dat zich al 10 jaar inzet om het duurzaam gebruik van land en het daaraan gekoppelde bodem- en watersysteem, voor maatschappelijke opgaven zoals de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDGs) te bevorderen. Dit doet zij samen met het aan haar verbonden netwerk van bodemambassadeurs in de vorm van dialogen en het verbinden van partijen op verschillende schaalniveaus, maar ook door het initiëren van concrete projecten.

In dialogen over publieke en private belangen onderzoekt ze nieuwe handelingsperspectieven. Eén van de voorbeelden van zo'n samenwerking is de oproep van de bodemambassadeurs aan het toenmalige Ministerie van IenM in 2010, om tot een structuurvisie voor de ondergrond te komen. Een ander voorbeeld is een nieuw business model waarbij boeren, een drinkwaterbedrijf en een zuivelcoöperatie afspraken maken over een balans in benutten en beschermen van de kwaliteit en -kwantiteit door duurzaam bodembeheer. Recent heeft het Initiatief samen met het kadaster het Platform Eigentijds Grondeigendom opgericht om publieke en private belangen te verenigen.

Een robuuste bodem onder de ambities van het kabinet

Het Initiatief Bewust Bodemgebruik constateert dat de kabinetsambities en de maatschappelijke doelen, de SDGs, een beslag leggen op land en het bodem- en watersysteem. Zo is bijvoorbeeld voor woningbouw schone grond nodig, voor klimaatmitigatie is vastlegging van CO₂ in de bodem nodig en voor klimaatadaptatie het waterbergend vermogen van de bodem; voor energievoorziening wordt geothermie gebruikt; voor schoon drinkwater wordt het reinigend vermogen van de bodem ingezet. De bodem levert dus veel diensten aan de maatschappij. Om deze diensten te kunnen leveren is een gezond bodem- en watersysteem essentieel.

Met de transitie naar een circulaire economie, naar een duurzame energievoorziening en naar een klimaatrobuust Nederland, neemt de druk op het bodem- en watersysteem toe. De ervaring leert dat het onbewust omgaan met het systeem leidt tot forse maatschappelijke kosten die in de miljarden lopen, bijvoorbeeld de kosten van bodemdaling in het

veenweidegebied, verzakking van infrastructuur, bodemverontreiniging, paalrot en wateroverlast door verstening.

De toenemende druk op het systeem door de voorgenomen beleidstrajecten vraagt om een integrale visie over de inzet en toedeling van de diensten van het systeem. Dit vraagt erom dat het systeem "aan de voorkant" verankerd is in langetermijnbeleid. Bewustwording en een goede kennis- en informatie-infrastructuur zijn daarbij evident.

Dit is hét moment

Het kabinet werkt op dit moment haar langetermijnambities uit in onder andere de NOVI en in het Energie- en Klimaatakkoord. U draagt hieraan ook bij met het programma Circulaire Economie, het Convenant Bodem en Ondergrond en de Structuurvisie op de Ondergrond. In Uw Kabinetsreactie van juni jl. op de transitieagenda's circulaire economie, geeft u aan dat duurzaam bodembeheer als onderdeel van de transitieagenda Landbouw en Voedsel nodig is. Uw collega van LNV schetst in haar kamerbrief van mei 2018 een strategie voor landbouwbodems en pleit in haar recente visie voor een kringlooplandbouw, met een belangrijke rol voor de bodem. Wat nog ontbreekt is het bewustzijn dat een gezond bodem- en watersysteem ook essentieel is voor de realisatie van andere transities. Niet alleen landbouwbodems, maar ook bodems in de stad, industriële bodems, bodems onder en rond infrastructuur en bodems in natuurgebieden zijn belangrijk om de gewenste transities mogelijk te maken. Dit is dus hét moment om het systeem een plaats te geven in al deze transities.

Samen invulling geven aan duurzame ambities

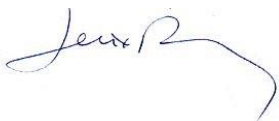
Samenwerking is de default van de toekomst. Op dit moment ontbreken echter een gedeelde urgentie en integrale langetermijndoelen. Bij zowel de decentrale overheden als bij de maatschappelijke partijen is veel energie om bij te dragen aan de transities en de daaronder liggende ambities. Partijen zijn aan de slag met regioprojecten, maar zoeken naar kortetermijnacties die bijdragen aan langetermijndoelen. Er is dus behoefte aan een gedeelde langetermijnvisie over het gebruik van het systeem. Als verantwoordelijke voor het algemeen bodembeleid, ligt het voor de hand dat U het initiatief neemt tot zo'n visie. Het Initiatief biedt aan hiervoor een richtinggevende agenda op te stellen.

Bewustwording, handelingsperspectieven en kennis over het bodem- en watersysteem zijn ingrediënten voor de ontwikkeling van een gezamenlijke visie. Gezien de sociale, economische en ecologische waarde van het systeem denkt het Initiatief aan een brede bewustwordingscampagne à la "leven met water". U zou hierin een voortrekkersrol kunnen vervullen.

Het Initiatief biedt aan om haar netwerk, kennis en ervaringen hiervoor in te zetten. Zo kan op korte termijn de energie vanuit de samenleving optimaal benut worden.

In de bijlage treft U een nadere toelichting aan. Het Initiatief is natuurlijk bereid om hierover met U in een gesprek te gaan en ziet uw reactie met belangstelling tegemoet.

Namens het Initiatief Bewust Bodemgebruik,
Hoogachtend,

Felix Rottenberg
Bodemambassadeur en voorzitter

Afschrift aan: de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, mevrouw C. Schouten; de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; mevrouw K. Ollongren en de Minister van Economische Zaken en Klimaat, de heer E. Wiebes

Een robuuste bodem onder de ambities van het kabinet

In het regeerakkoord "Vertrouwen in de toekomst" zijn ambities vastgelegd en afspraken gemaakt over de koers van het kabinet. Ook internationaal zijn door Nederland afspraken getekend over klimaat, biodiversiteit en de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDGs). Er zijn ambities om te komen tot een circulaire economie, een nationaal klimaat- en energieakkoord en verduurzaming van de landbouw. Daarnaast heroverweegt Uw Ministerie het bodembeleid.

Als uitwerking van het regeerakkoord worden op dit moment langetermijnvisies opgesteld zoals de transitie-agenda's en de omgevingsvisies. Met deze visies en voorgenomen transitie's neemt het aantal concurrerende claims en daarmee de druk op land en het bodem- watersysteem toe. Deze transitie's worden veelal sectoraal uitgewerkt en de gevolgen voor land en het bodem- en water systeem worden niet zichtbaar gemaakt. Dit heeft het OIM in haar reactie op de NOVI ook gesignaleerd¹.

Concurrerende claims

Sectoraal uitwerken van transitie's heeft een tekort aan land als gevolg² bijvoorbeeld omdat alle energie duurzaam moet worden opgewekt. Daarom is én meervoudig land-gebruik nodig om de publieke waarden te kunnen realiseren én zijn scherpe keuzen nodig over de gewenste private en maatschappelijke functies. Dit vraagt om een structurele verandering in de samenwerking tussen overheden, burgers en bedrijven en een discussie over een andere visie op grondeigendom, -gebruik en -beheer. Het Initiatief heeft al ervaring opgedaan in een nieuwe vorm van samenwerking en voert met maatschappelijke partijen een dialoog over een nieuwe visie op grondeigendom, -gebruik en -beheer. Zij kent voorbeelden van meervoudig duurzaam landgebruik, waarin meerdere belangen van verschillende partijen samenkomen en publieke waarden worden gerealiseerd.

Publieke waarden

Zoals in de OIM reactie wordt geconcludeerd is de toekenning van functies aan land en daarmee het bodem- en watersysteem, voornamelijk economisch gedreven. Publieke waarden zoals natuur, gezondheid, drinkwater maar ook de bijdrage aan klimaat-adaptatie worden daarin niet meegenomen. Juist het meervoudig inzetten van land en het bodem- watersysteem levert een bijdrage aan deze publieke waarden.

Veel van de kabinetsdoelen gaan over het realiseren van publieke waarden. Deze doelen zijn gericht op de lange termijn: 2050 (Energie- en Klimaatakkoord, Programma "Nederland Circulair in 2050", het Deltaprogramma, de SDGs). Door (uitsluitend) de behoeften van de mens centraal te stellen in de doelen voor de lange termijn lopen de spanningen rond claims op land verder op (ook internationaal) en dreigen de natuurlijke bronnen op het tweede plan te komen. We benadrukken dat landgebruik en het bodem- en watersysteem aan de basis liggen van tal van SDGs zoals 2. Einde aan honger, 3. Gezondheid en welzijn, 6. Schoon drinkwater en goede sanitaire voorzieningen, 8. Fatsoenlijke banen en economische groei, 11. Veilige en duurzame steden, 12. Duurzame consumptie en productie, 13. Klimaatverandering aanpakken en 15. Leven op land. Door binnen een langetermijnvisie op basis van de SDGs, de publieke waarden centraal te stellen en daar concrete integrale doelen voor te stellen, komt er meer ruimte voor ondernemerschap, innovatie en andere handelingsperspectieven binnen de grenzen van een gezond bodem en watersysteem. Er is een visie nodig over de wijze waarop deze kabinetsdoelen zijn te realiseren in relatie tot landgebruik en het bodem-watersysteem.

¹ Brief OIM aan Minister K. Ollongren d.d. 21 februari 2018 "standpunten OIM betreffende Nationale Omgevingsvisie (NOVI)"

² Per saldo is er al geruime tijd sprake van een tekort aan land gelet op het oppervlak dat we gebruiken ten opzichte van het voor ons beschikbare oppervlak. Mondiaal uit zich dat ook (door toenemende bevolking én toenemende welvaart) door een scherpe daling van beschikbaar oppervlak per wereldburger.

Tussendoelstellingen zijn nodig. Het Initiatief adviseert om hiervoor de SDGs, die zijn gericht op 2030, als handvat te hanteren.

Maakbaarheid is duur

“Nederlanders hebben Nederland gemaakt”. Deze maakbaarheidsgedachte kent echter grenzen. Maakbaarheid zonder te kijken naar de potenties én de grenzen van het systeem kan leiden tot enorme maatschappelijke kosten. Voorbeelden zijn de bodemsaneringsoperatie, paalrot door ondoordacht peilbeheer, wateroverlast door afdekking van de bodem, de kwetsbaarheid van landbouwgewassen voor plagen en natuurrampen, aardbevingen door grondstoffenwinning en zakkende funderingen en schade aan infrastructuur door bodemdaling. Nu is de tijd om te zorgen dat gebruik van land en het bodem-watersysteem “aan de voorkant” verankerd wordt in langetermijnbeleid; een paradigmawijziging waarbij wordt ingezet op een landgebruik aangepast aan de mogelijkheden van het bodem- en watersysteem.

Cross-sectorale transitieagenda bodem- en watersysteem

Het Initiatief adviseert om een langetermijnvisie te vormen bijvoorbeeld door het opstellen van een cross-sectorale transitieagenda voor het bodem- en watersysteem als verbindende schakel tussen de sectorale transities. Een voordeel daarvan is dat het nu al mogelijk is om de energie aanwezig bij maatschappelijke partijen optimaal te benutten met kortetermijnacties, die bijdragen aan lange termijn publieke doelen. Ook de uitwerking van de Global Land Outlook van de Verenigde Naties voor de Nederlandse situatie helpt bij het uitwerken van een langetermijnvisie. Het Initiatief biedt aan om een richtinggevende cross-sectorale agenda voor het bodem- en watersysteem op te stellen, die als basis voor de langetermijnvisie kan gelden

Samen invulling geven aan duurzame ambities

Het Ministerie wil dat burgers, bedrijven en overheden samen verantwoordelijkheid nemen voor de maatschappelijke opgaven. Daarvoor is het van belang dat deze partijen zich realiseren dat dit vrijwel uitsluitend kan via duurzaam landgebruik en duurzame inzet van het bodem- en watersysteem. Een bewustwordingscampagne à la “Leven met water” om dit inzicht te creëren en handvatten te bieden voor burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven geeft hier invulling aan. U zou hierin een voortrekkersrol kunnen vervullen.

Om te onderstrepen dat duurzaam landgebruik en het bodem- en watersysteem een essentiële voorwaarde vormt voor brede welvaart is het van belang dat de verschillende actoren in lopende transities met elkaar worden verbonden. Daarmee worden de concurrerende claims op land en het bodem- en watersysteem tijdig opgemerkt. Met het slim inzetten van het systeem en nieuwe businessmodellen is immers optimalisatie mogelijk van het gebruik van de diensten van het systeem en wordt voorkomen dat “wie het eerst komt het eerst maalt”. De ervaring leert dat dit vraagt om scherpe keuzes.

Het Initiatief signaleert dat er op dit moment in het huidige beleid een aantal systeemfouten zit, dat een duurzaam landgebruik in de weg zit. Een voorbeeld is het pachtbeleid van het Rijksvastgoedbedrijf waarbij de pachter die zijn grond duurzaam beheert, wordt gestraft met een hogere pachtprijs. Een ander voorbeeld is het uitgaan van “maakbaarheid” in plaats van “meeveren” met de draagkracht en potenties van het systeem. De problematiek rondom infrastructuur in veenweidegebieden is hiervan een voorbeeld. Om maatschappelijk verantwoord ondernemen te bevorderen en duurzame ontwikkeling van publieke waarden te stimuleren ontbreken positieve prikkels, terwijl er wel instrumenten beschikbaar zijn zoals “true pricing”. Ambassadeurs van het Initiatief werken onder meer aan de mogelijkheden voor “true pricing”, waarbij niet alleen de productiekosten, maar ook de maatschappelijke en sociale kosten en baten in de prijs zijn verwerkt. Daarnaast wordt door ambassadeurs vanuit het Initiatief samengewerkt vanuit gezamenlijke doelen. Dit vraagt soms om aanpassing van regelgeving en het vastleggen van doelen in andere vormen, zoals in green deals.